

Анатолій В. Фурман

Тернопільський національний економічний університет
a.furman@tneu.edu.ua

МЕТАТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ ПІЗНАННЯ СВІДОМОСТІ

У ХХ столітті ідейно виокремилися, набули епістемологічного усистемлення та культурної значущості дві головні парадигмальні течії наукового конструювання теорії свідомості – граматологічна та онтологічна, що сутнісно різняться своїми засновками і концептами, поняттями і моделями, концептуальними і теоретичними побудовами, а головне – відмінною методологічною оптикою як обґрунтованим набором форм, методів і засобів дослідницької мислєдіяльності. У гносеологічній площині висвітлення зазначеного поля теоретизування альтернативність названих течій стосується заперечення або обстоювання метафізичного статусу свідомості поза знаковим простором, відкиданні або прийнятті форми чи так званої «чистої форми» за сутність свідомості й відповідно в нівелюванні або рефлексивному опрацюванні свідомості як трансцендентного засновку і водночас як онтологічно вкоріненої подієвої властивості – як сфери не-реального позалогічного буття: щоб бути вактуальним свідомий акт-досвід має постійно розпросторюватися назовні, за межі реальності, себто перебувати у стані безупинного цілісного трансцендування. В методологічному аспекті відмінність вказаних течій підтверджують автономні поняттєво-категорійні тезауруси, дослідницькі стратегії і мислєкомунікаційні дискурси, самодостатні набори методів, процедур, засобів та інструментів методологування. Загалом полярність світоглядних картин і способів розуміння сутності та феноменальних оприявнень свідомості відображають (1) різні епістемологічні витоки, першопочаток яких закладено відповідно М. Гайдеггером та Е. Гусерлем, (2) альтернативні парадигмальні позиції у визначенні філософського статусу свідомості, її сутнісного відповідника у соціальному повсякденні і культурі, (3) сучасні теоретичні прориви моно- і полідисциплінарних досліджень, здійснюваних у контекстному форматі розгортання метамодерністських тенденцій розвитку психології і гуманітарних наук у цілому, (4) методологемі як більш-менш збалансовані системні єдності принципів, підходів, парадигмально-дослідницьких карт, типів наукової раціональності і термінологічного ладу. Різнібічно аргументована панорамна своєрідність прийнятого до реконструкції метатеоретизування, що уможливило вивчення свідомості безвідносно до культури, зовнішнього світу; беззмістовно, із формальних позицій, безособово і безсуб'єктно, опосередковано, в непрямої спосіб, із широким задіянням новітніх ресурсів метаметодології відносно трансцендентного засновку – форми як сутності свідомості. Доведено, що розробка метатеорії свідомості на істотно інших методологічних засадах становить важкодоступний обхідний шлях фіксації, опису і доконструювання умов розиткового функціонування свідомої здатності людини бути усвідомлено присутньою у світі й оприявнення останнього у сферному засвіті трансцендентного життєпотокую свідомості.

Ключові слова: свідомість, буття, метатеорія, концепт, поліметодологія, методологування, свідомі здатність, метамова, інтерпретація, свідомий досвід.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Свідомість, на думку більшості науковців, і сьогодні залишається чи не найбільшою загадкою для людства. Нині є підстави виокремити дві найбільш впливові на постсучасний психокультурний розвиток парадигмальні течії конструювання теоретичного світу свідомості, що мають різні епістемологічні джерела модерного штибу й зреалізують відмінні методологемі пізнання того, що являє собою буття свідомості. Мовиться, власне, про граматологію Жака Деррида (1967) і про основи метатеорії свідомості М. К. Мамардашвілі та О. М. П'ятигорського (1997), деталізовані М. Ю. Савельєвою (2002). Найвні альтернативні практики філософування, актуалізуючи вітакультурні ресурси (передусім символіку, різні мови і дискурси) для характеристики свідомості як засновку буття і водночас як предмета вивчення та центруючись на семіотичних, знакових, епістемологічних нашаруваннях у їх сферній самоорганізації, все ж виявилися або ілюзорними, надуманими відносно дійсності соціального повсякдення, або редукованими до певної, сутнісно уявно фіктивної, картини чи навіть схеми мовної свідомості та її інваріантних теоретичних побудов (скажімо, винаходом інших реальностей чи світів). У цій напруженій проблемній ситуації гносеологічного протиставлення

істинності способів пізнання до кінця непізнаного й виникає *ідея створення метатеорії свідомості*, що згодом конструює самотутню – оригінальну та евристичну – *методологічну оптику*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання окресленої проблеми. Первинна версія метатеорії свідомості ще в 1987 р. запропонована М. К. Мамардашвілі та О. М. П’ятигорським, котрі не лише сформулювали свої метафізичні роздуми про свідомість, символіку і мову, а й обґрунтували термінологічний ландшафт і концептуальну архітектуру дослідження, чітко визначивши *надзавдання* – розробити метатеорію свідомості як спосіб опосередкованого опису умов функціонування свідомої здатності. Через 15 років М. Ю. Савельєва (2002) подала розгорнуту картину метатеорії свідомості як методології культури постмодерну, зосередивши дослідницьку увагу на сутності вказаної метатеорії, інтерпретації свідомості як трансцендентального засновку і на аналізі його феноменальної надкультурності. Водночас евристичним у цьому парадигмальному ракурсі є дослідження М. С. Гусельцевої (2018), яка слушно пов’язує розвиток продуктивних пошукових стратегій свідомості зі зміною ідеалів раціональності та появою нових методологічних підходів до її вивчення саме на постнекласичному етапі, серед яких найперспективнішими видаються трансдисциплінарні дослідницькі проекти. Оригінальний задум поєднати дві стратегії методологування (свідомісну і рефлексивну) містить наукова робота О. В. Савченко (2018), що також визначає критерії та атрибутивні ознаки свідомої здатності як ті маркери і свідчення, що дозволяють констатувати наявність свідомості за непрямими властивостями. Нарешті за останні два роки нами здійснено три дослідницькі кроки в напрямку створення *оновленої версії метатеорії свідомості*: перший присвячено визначенню свідомості як передумови психологічного пізнання і професійного методологування (Фурман А. В., 2017а), другий пов’язаний з істотним розширенням і поглибленням предметного поля мислєдїяльного пошуку: свідомість узасаднена як рамкова умова пізнання і методологування, як неприродна – надкультурна, метаоб’єктна, квазіпредметна – дійсність людської буттєвості (Фурман А. В., 2017б), третій висвітлює метатеоретичну мозаїку життєпотоків свідомості у взаємодоповненні її методологічних засновків та основних процедурних напрямків метатеоретизування, базових методологем вивчення свідомої здатності та відповідних термінологічних засобів її пізнання як ситуаційного удїяльнення свідомого досвіду особи (Фурман А. В., 2018).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Детального аналітичного розгляду потребують засадничі концепти (від лат. *conceptus* – поняття, думка, уявлення), тобто ідеальні змістовлення базових конструктів, метатеорії свідомості, а також їх переосмислення та реінтерпретація з авторських позицій компетентного методологування (Фурман А. В., 2016).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі сутнісного порівняльного аналізу парадигмальних систем конструювання теорії свідомості (граматологічної та онтологічної), по-перше, здійснити реконструкцію первинного задуму авторів метатеоретичного зорієнтування щодо понять і концептів як базових інтелектуальних засобів вивчення свідомості і, по-друге, змістовно деталізувати окреслені траєкторії оновленого метатеоретизування інструментальними та процедурними ресурсами філософсько-психологічного методологування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Критичний аналіз первинної версії метатеорії свідомості, а також її порівняння з альтернативними (семіотичними) парадигмальними підходами дозволив установити наявність щонайперше п’яти атрибутивних ознак чи характеристик метатеоретичної роботи зі свідомістю:

1) її треба розглядати безвідносно до культури і світу, тобто позакультурно, над світом, всеприсутньо, адже «свідомий акт-когіто не має ні початку, ані кінця свого стану, тому що часово не визначений фізично. Він є... невідомо скільки. Завжди і миттєво. Всюди й ніде,

зібравшись у «відмічено окремих» точці, що випала із контексту людських зв'язків як набору предметів, – у точці, поіменованій «чистим людським Я»» (Савельєва, 2002, с. 44);

2) вона становить пустий зміст відносно філософії постмодерну, передбачає використання будь-яких філософських і наукових теорій і поліметодологічних підходів до дослідження минулого, й лише множинність суперечливих методологічних картин у свідомості дослідника здатна забезпечити сталість, цілісність і самовідповідність об'єкта пізнання-конструювання, на котрий спрямовані його інтенційовані особистісні зусилля;

3) її потрібно вивчати безособово і безсуб'єктно, де певні структури мови лише можуть бути виконані на ідеальному матеріалі свідомості, та й організованості мовного мислення більше пов'язані із відсутністю свідомості, аніж із її присутністю; тоді як екзистенція мовлення становить ту дійсність свідомості, яка твориться живим мисленням і на рівні канонічної буттєвості – *мислевчинням* (Фурман А. В., 2017в); «Свідомість не може бути породжена ніякими лінгвістичними побудовами перш за все тому, що вона з'являється у тексті не через якісь закономірності мови, тобто із середини тексту, але винятково через певні закономірності самої свідомості (Мамардашвілі, П'ятигорський, 1997, с. 33);

4) її пізнання можливе тільки опосередковано – не через феноменальні прояви перебігу усвідомлення, свідомісні організованості психіки чи даності свідомого досвіду, а у спосіб непрямого опису умов функціонування свідомої здатності, що неусувно вимагає тотожності різних методологій при актуалізації понять, концептів і принципів названої метатеорії на засадах взаємодоповнення і паритетності розмірковувань;

5) її розсекречення треба здійснювати шляхом задіяння всеможливого ресурсного потенціалу сучасної *поліметодології* як такого інтегрального напрямку ототожнення і взаємодоповнення методів та методологем пізнання-конструювання, що «не грузне в еkleктичній трясовині» і дає змогу побудувати набір онтологічних картин дійсності (часто альтернативних, суперечливих), зокрема й такого трансцендентного засновку, як *форма свідомості*.

На основі виокремлених атрибутивних ознак метатеоретичної роботи зі свідомістю є підстави продовжити збагачення запропонованих нами траєкторій методологування і в такий спосіб деталізувати засадничі концепти оновленої версії метатеорії свідомості.

Перше. Свідомість неможливо досліджувати як об'єкт, тому що той, хто займає пізнавальну позицію й вихідно перебуває у стані живої свідомості як її орган чи субстанція, вивчає її у формі *самосвідомості*, точніше постає дослідником, котрий сам вивчає свою свідому здатність. Відтак мовиться не лише про ні в який інший спосіб фатально неунікле *метатеоретизування*, а й про його сторону-продовження – про *метаметодологування*. А це означає, що пульсуюча екзистенція свідомого досвіду, головню інтелектуальними каналами рефлексії і саморефлексії, розпросторюється самопізнавальними горизонтами розсекречення засновків свідомісної здатності людини як активної сторони самовідображення та самотворення буття у двох вимірах: або через створення більш досконалих *метатеоретичних конструкцій* квазі- чи метаоб'єктивного характеру, або шляхом задіяння ресурсів і механізму методологічної рефлексії, тобто через уможливлення методології методологій (Щедровицький, 2004).

Друге. Рефлексивне позиціонування того, хто усвідомлює, відштовхуючись від «внутрішнього» стосовно свідомості, що не дає змоги розглядати її як проблему (до прикладу, всупереч славнозвісним концепціям «важкої» і «простих» проблем свідомості Д. Чалмерса (2013)), а лише описувати, *інтерпретувати* її як щось, що може бути досягнене як свідомий досвід. Феноменально цей досвід – певний зріз буття, котре через людину пізнає і творить (!) само себе; й хоча сукупність психологічних і логічних процесів, часто відіграючи роль ґрунту чи матеріалу, сутнісно не становлять свідомості, все ж як структури вони можуть задіюватися і виявлятися у свідомому досвіді, а тому спроможні редукуватися метатеоретичними засобами для чистого опису. Тоді інтерпретація, будучи обтяжена безмежною предметністю світу, прагне відтворити історію свідомості й відтак сама створює паралельний ілюзорний простір, що

охоплює багатоманіття текстів, бодай потенційно вимагаючи від людини постійного здійснення, на жаль, завжди більшою чи меншою мірою оманливого, досвіду глибинного витлумачення кожного тексту.

Третє. Метатеорія свідомості не може бути подана тільки з допомогою використання апіорних синтетичних суджень, тому що її базове поняття має апостеріорну природу: а) містить у собі дещо більше, ніж значення, що йому приписується на словах як термінах; б) вона як феномен є більше, аніж факт, тому що поіменовує та фіксує ту дійсну подієвість, котра охоплює як досвідно (чуттєво) перевірені, апостеріорні знання, так і властиві свідомості відпочатково, доемпірично, як проявлене, суто феноменальне, так і непроявлене, ноуменальне; тому дійсність (сфера) свідомості, будучи непізнаваною до кінця у своїх одвічних глибинах, незвідано ширше її реальних емпіричних оприявнень, за якими не можна висновувати про її сутність, істинну буттевість; для прискіпливого теоретика свідомість – це не річ, що підлягає опису, а *квасіпредмет* для докладання дослідницьких зусиль, не стільки факт, скільки недосяжний пошук ідеалу, не тільки трансцендентний засновок, а й ковітальна і тому внутрішня діалогічна подія, канонічною формою якої є *свідомий цикл мислевчинення*, себто *свідомий Я-учинок*.

Четверте. Свідомий світ відноситься до такої сфери речей, що виявляються лише через певні уявлення про самих себе, у яких, проте, знищуються умови їх буття. Тому мова інтерпретації свідомої здатності як *метамова* не становить нове знання, а являє собою уявлення умов присутності свідомості в мові і найближчої їх експлікації (наукового пояснення) в культурі. Відтак інтерпретація свідомого досвіду – це завжди інше витлумачення предметної мови, або ще інтерпретація свідомості як чогось іншого у його відношенні до окремої речі. Так, власне, виникає світ смислів (усуб'єктнених цінностей і значень) і сенсів (персонально прийнятих до життєздійснення смислів), що відривається від природного світу й локалізується та усамітнюється у своєму розвитковому *ідеюванні* стосовно предметної дійсності буття, самоорганізуючись у вигляді такої форми, як «усвідомлювана свідомість», як «факт рефлексії» (І. Кант), себто як спроможність до смислосенсового відтворення ідеальних засвітів життя свідомості (Фурман А. А., 2017).

П'яте. Будь-який логічний чи психологічний процес може бути поданий не лише як пояснення чи структура, а точніше, як *функціонал свідомості*, але й як *можливість її інтерпретації*, тобто як безпосереднє задіяння цього процесу у формопобудову сфери свідомості. Це здійснено тоді, коли ці структуровані функціонали взяті як перетворений за формою *матеріал*, як події-факти на рівні їх відтворення, тобто поза відношенням до своїх логічних чи суто предметних характеристик, або по-іншому, взяті зовнішньо, проте як «внутрішність» свідомої здатності. У будь-якому разі метатеоретичне позиціонування, передбачаючи якісно інше витлумачення наявної предметної мови, спричиняє нескінченний шерех інтерпретацій у відношенні між свідомістю і мовою.

Висновки

1. Сьогодні у філософсько-психологічному дискурсі найвпливовішими є дві парадигмальні системи створення теорії свідомості – граматологічна (семіотична) та онтологічна (метатеоретична). Як дослідницькі стратегії, вони істотно відмінні як у гносеологічному відношенні (передусім у запереченні або обстоюванні метафізичного статусу свідомості поза знаковим простором і відповідно у відкиданні або прийнятті форми і навіть «чистої форми» за сутність свідомості), так і в методологічному аспекті (розробки і задіяння автономних поняттєво-категорійних тезаурусів, опрацювання самотутніх наборів методів, засобів та інструментів методологування).

2. Зазначені парадигмальні течії теоретичного обґрунтування свідомості альтернативні в епістемологічних витоках, світоглядному позиціонуванні, сучасних теоретичних напрацюваннях і зреалізованих методологемах як тієї чи іншої збалансованої єдності принципів, підходів, парадигм, типів раціональності і термінологічного сплетіння. Якщо ж взяти до уваги життєву

екзистенцію відеальної актуальності свідомості, то її феноменальне оприявлення можливе тоді, коли вона діє спонтанно-миттєво як співпадання форми і змісту до пізнання, опису.

3. У метатеоретичному вимірі дослідження свідомість, будучи трансцендентним принципом, постає засновком усього наступного предметно-практичного мислення, сама при цьому виключаючись із цього процесу, хоча й зберігаючи за собою опосередкований, упорядковувальний вплив на перебіг теоретизування та методологування як їх живильного джерела, рамкової умови. Свідченням цього є виштовхані на поверхню емпірії різноманітні мовленнєві акти та інтерпретаційні висловлювання як маркери постійно відновлюваного зусилля присутності самої свідомості. Звідси й походить розрізнення двох взаємозалежних нашарувань свідомості – як чистої здатності і як її емпіричного умістовлення у буттєвих сегментах психіки і логіки.

4. Методологічна оптика метатеоретизування вимагає вивчати свідомість безвідносно до культури, світу, як пустий зміст (із формальних позицій), безособово і безсуб'єктно, опосередковано (у непрямий спосіб), із задіянням ресурсів метаметодології як сув'язі методів і методологом відносно трансцендентального засновку – *форми свідомості*. Найголовніше те, що розробка метатеорії свідомості – це важкодоступний обхідний шлях фіксації та опису умов розв'язкового функціонування свідомої здатності людини того, як бути їй усвідомлено присутньою у світі, так і уприсутнення останнього у сферному засвіті трансцендентного життєпотому свідомості.

Перспективним напрямком дослідження вказаного спрямування є здійснення системного поєднання теоретичного і метатеоретичного рівнів вивчення свідомості у сучасному гуманітарному дискурсі на прикладі дослідження підсвідомого як психічного і як межі свідомості. Крім того, багатообіцяючою, на наш погляд, є *ідея розкриття функціоналів свідомості*. Мовиться про те, що важливо не тільки описати оптимальний набір реальних функцій свідомості у їх взаємопереходах, модальностях і кластерних зорганізованостях, а й украй значуще обґрунтувати принцип чи, можливо, навіть закон, за яким кожній функції свідомості відповідає певне джерело її буттєвої спонтанності або онтологічного вкорінення, що визначально впливає на вимір, ступінь, масштабність і формозмінність її життєпотому на особистісному, груповому і масовому рівнях соціального буття. Скажімо, у форматі узаasadнення *аксіологічної психології особистості* З. С. Карпенко як новітньої царини персонологічних студій (див. [9; 10]) продуктивно вивчити саме ціннісно-смісловий функціонал свідомості, котрий, маючи динамічно відкриту структурну організацію, охоплює щонайменше чотири системи координат її ноуменально-феноменальної плинності: порівняв мереживо інтегральної суб'єктності, різноякісні мотиваційно-сміслові утворення, інваріантний набір диспозицій і «трансформацію особистісних смислів у ціннісні орієнтації, що становлять найвищий рівень диспозиційної саморегуляції поведінки». Вочевидь лише повноцінне самозадіяння особистістю цього функціоналу дасть їй змогу вирватися із царства необхідності («треба», «мушу», «буду») у благодатний світ «абсолютної духовної свободи, де індивід сягає повноти переживання своєї єдності з Космосом і внутрішньої гармонії, позначений супердиспозицією «приймаю» і полягає в одкровенні істинної мети життя» [9, с. 182].

1. Гусельцева, М. С. (2018). Свідомість як проблема психології: постнекласична інтерпретація. *Психологія і суспільство*, 3-4, 51-66.

2. Деррида, Ж. (2000). *О граматики*. М.: Ad Marginem.

3. Карпенко, З. С. (2018). *Аксіологічна психологія особистості: монографія* (2-ге вид., перероб., доповн.). Івано-Франківськ: ДВНК «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

4. Карпенко, З. С. (2008). Предмет і метод аксіопсихології особистості. *Психологія і суспільство*, 1, 35–62.

5. Мамардашвили, М. К., Пятигорский, А. М. (1997). *Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке* (2-е изд.). М.: Языки русской культуры.

6. Савельева, М. Ю. (2002). *Введение в метатеорию сознания*. К.: Вид. ПАРАПАН.

7. Савченко, О. (2018). Свідомість і рефлексія у базисі психологічного теоретизування. *Психологія і суспільство*, 3-4, 56-79.

8. Фурман, А. А. (2017). *Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія*. Тернопіль: ТНЕУ.
9. Фурман, А. В. (2016). *Ідея і зміст професійного методологування: монографія*. Тернопіль: ТНЕУ, 2016.
10. Фурман, А. В. (2018). Метатеоретична мозаїка життя свідомості. *Психологія і суспільство*, 3-4, 13-50.
11. Фурман, А. В. (2017). Модульно-розвивальний оргпростір методологування: аргументи розширення. *Психологія і суспільство*, 1, 34-49.
12. Фурман, А. В. (2017). Свідомість як передумова психологічного пізнання і професійного методологування. *Наука і освіта*, 3/CLVI, 5-10.
13. Фурман, А. В. (2017). Свідомість як рамкова умова пізнання і методологування. *Психологія і суспільство*, 4, 16-38.
14. Чалмерс, Д. (2013). *Сознающий ум: В поисках фундаментальной теории*. М.: URSS.
15. Щедровицький, Г. П. (2004). Методологічна організація системно-структурних досліджень і розробок. *Психологія і суспільство*, 2, 30-49.

REFERENCES

1. Huseltseva, M. S. (2018). Svidomist yak problema psykhologii: postneklasichna interpretatsiia [Consciousness as a problem of psychology: post-classical interpretation]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 3-4, 51-66. (ukr).
2. Deryda, Zh. (2000). *O gramatologii* [About Gramatology]. Moscow: Ad Marginem. (rus).
3. Karpenko, Z. S. (2009). *Aksiologichna psykhologhiia osobystosti* [Axiological psychology of personality]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. (ukr).
4. Karpenko, Z. S. (2008). Predmet i metod aksiopsykhologii osobystosti [Subject and method of axiopsychology of personality]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 1, 35-62. (ukr).
5. Mamardashvili, M. K. & Pyatigorskiy, A. M. (1997). *Simvol i soznanie. Metafizicheskie rassuzhdeniya o soznanii, simvolike i yazyke* [Symbol and consciousness. Metaphysical arguments about consciousness, symbolism and language]. Moscow: Yazyki russkoy kultury. (rus).
6. Savel'eva, M. Y. (2002). *Vvedenie v metateoriyu soznaniya* [Introduction to the metatheory of consciousness]. Kyiv: PARAPAN. (rus).
7. Savchenko, O. (2018). Svidomist i refleksiia u bazysi psykhologichnoho teoretyzuvannya [Consciousness and reflection in the basis of psychological theorizing]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 3-4, 56-79. (ukr).
8. Furman, A. A. (2017). *Psykhologhiia smylozhyttievoho rozvytku osobystosti* [Psychology of the meaning-life personality development]. Ternopil: TNEU. (ukr).
9. Furman, A. V. (2016). *Ideya i zmist profesijnogo metodologuvannya* [The idea and content of professional methodologization]. Ternopil: TNEU. (ukr).
10. Furman, A. V. (2018). Metateoretychna mozaika zhyttia svidomosti [Metatheoretical mosaic of life of consciousness]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 3-4, 13-50. (ukr).
11. Furman, A. V. (2017). Modulno-rozvyvalnyi orhprostir metodolohuvannya: arhumenty rozshyrennia [Modular-developing organizational space of methodologization: expansion arguments]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 1, 34-49. (ukr).
12. Furman, A. V. (2017). Svidomist yak peredumova psykhologichnoho piznannya i profesiinoho metodolohuvannya [Consciousness as a prerequisite for psychological knowledge and professional methodologization]. *Nauka i osvita* [Science and education], 3/CLVI, 5-10 (ukr).
13. Furman, A. V. (2017). Svidomist yak ramkova umova piznannya i metodolohuvannya [Consciousness as a framework of knowledge and methodologization]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 4, 16-38. (ukr).
14. Chalmers, D. J. (2013). *Soznayushchiy um: V poiskah fundamentalnoy teorii* [The conscious mind: in search a fundamental theory]. Moscow: URSS. (rus).
15. Shchedrovitskiy, H. P. (2004). Metodologichna orhanizatsiia systemno-strukturnykh doslidzhen i rozrobok [Methodological organization of system-structural research and development]. *Psykhologhiya i suspilstvo* [Psychology and society], 2, 30-49. (ukr).

Anatoliy V. Furman

METATHEORETICAL CONCEPTS OF CONSCIOUSNESS COGNITION

Two main paradigmatic streams of the scientific theory construction of consciousness ideologically were singled out, acquired epistemological systematization and cultural significance in the twentieth century – gramatological and ontological, essentially differing in their foundations and concepts, notions and models, conceptual and theoretical constructs, and most importantly - in distinctive methodological optics as a well-founded set of forms, methods and means of research mind activity. In the epistemological plane of this field of theorizing illumination, the alternativeness of these streams refers to the negation or advocacy of the metaphysical status of consciousness beyond the sign space, the rejection or acceptance of the form of the so-called "pure form" for the essence of consciousness and, accordingly, in leveling or reflexive elaboration of consciousness as a transcendental foundation and, at the same time, as an ontologically rooted

step-by-step trait – as a sphere of unreal out of logical being: to be actualized, a conscious act-experience has to constantly spread outside, beyond the bounds of reality, that is, to be in a state of continuous holistic transcendence. In the methodological aspect, the difference between these streams is confirmed by autonomous conceptual-categorical thesauri, research strategies and thought communication discourses, self-sufficient sets of methods, procedures, means and tools for methodologization. In general, the polarity of worldview pictures and ways to understand the essence and phenomenal disclosures of consciousness reflect (1) various epistemological origins. The first of which is laid down, respectively, by M. Heidegger and E. Husserl, (2) alternative paradigmatic positions in determining the philosophical status of consciousness, its essential match in the social everyday life and culture, (3) modern theoretical breakthroughs of mono- and polydisciplinary studies carried out in the context-based format of the development of metamodernist trends in the development of psychology and humanities as a whole, (4) methodologems as more or less balanced system unities of principles, approaches, paradigm-research maps, types of scientific rationality and the terminological system. Various reasoned panoramic peculiarity of metatheorizing adopted for reconstruction, which makes it possible to study consciousness without regard to culture, external world; meaninglessly, from formal positions, impersonally and subjectively, indirectly, in indirect way, with the wide involvement of the newest resources of meta-methodology with respect to the transcendental foundation – a form as the essence of consciousness. It is proved that the development of consciousness metatheory on essentially other methodological grounds is a hardly accessible workaround of fixation, description and designing the conditions of developmental functioning of the conscious human ability to be consciously present in the world and the presentation of the last one in the sphere illumination of the transcendental life flow of consciousness.

Keywords: *consciousness, being, metatheory, concept, polymethodology, methodologization, conscious ability, meta-language, interpretation, conscious experience.*